

ukazuje na postojanje unutarnje granice; druga je tonski silazna i ukazuje na postojanje vanjske granice.⁹

12. Netom izloženi stavovi pomažu nam da jasnije uočimo razlike i sličnosti između pojedinih govora i čitavih narječja. Novoštokavski i staroštokavski sustav jednaki su po akcentu: /bora, bo/ra, /daara, daa/ra, a različiti po naglasku: b''ora — b'ora, b'or'a — bor'a, d''aara — d'aara, da'ar'a — daar'a. Staroštokavski sustav ne razlikuje fonetski mitnicu koja najavljuje unutarnju granicu od mitnice koja ukazuje na vanjsku granicu; osim toga, naglasak se u tom sustavu uvijek ostvaruje u prvoj točki završnoga pojasa. Većina kajkavskih i čakavskih govora ima naglasak jednak staroštokavskom, ali im je akcentat drukčiji. U tim govorima unutarnja granica ne dijeli samo riječ na slogove početnoga i završnoga pojasa; ona može odvojiti i more što pripadaju istom slogu: *vězem = ve'ežem*. U Slavoniji ima starinačkih štokavskih govora koji su po akcentu bliski čakavskom i kajkavskom, a po naglasku novoštokavskom: /b''ora, b'o/r'a, /d''aaru, da'a/r'u, ve''ežeem.

13. Dosadašnje pretpostavke o značajkama prozodijskoga sustava u književnom jeziku i u narječjima više su vodile računa o naglascima nego o akcentu. Raspravljalo se najčešće o tome koja se od postojećih mitnica može zanemariti u fonološkoj transkripciji i koje se zvukovno obilježje može izdvojiti kao bitno za tu mitnicu. U povijesti nauka o novoštokavskoj prozodiji Starčević zauzima počasno mjesto. Zahvaljujući izoštrenom jezičnom osjećaju, lički župnik dolazi do zaključaka koji se mogu mjeriti s postignućima vrhunskih teoretičara — praških fonologa i francuskih funkcionalista. Tu je činjenicu, mislim, valjalo istaći na stranicama ovoga časopisa, posvećenog kulturi hrvatskog književnog jezika.

O NAGLASKU VLASTITIH IMENA IZ KLASIČNIH JEZIKA

Domagoj Grečl

Klasični jezici, grčki i latinski, odigrali su u povijesti razvoja suvremenih jezika veliku ulogu. Mnoge riječi antičkoga podrijetla ušle su u standard manje-više svih modernih kulturnih jezika. Riječi grčkoga i latinskog podrijetla ne samo da su gotove ušle u današnje jezike nego se još uvijek stvaraju po antičkome uzoru nove riječi. S druge strane grčka i rimska mitologija i povijest izvor su novovjeke europske i izvaneuropske kulture, te su mnoga

⁹ Takav bi sustav bio u skladu s gledištima Miroslava Kravara i Pavla Ivića, *usp. Jezik*, 22, str. 48—49.

vlastita imena iz grčke i rimske mitologije, književnosti i povijesti ušla u rječnički fond suvremenih jezika. Tako je i s hrvatskim književnim jezikom.

Problem koji se pred nas postavlja jesu upravo ta antička vlastita imena (osobna i geografska). Naš pravopis iz 1960. god. rješava više ili manje oporavdano način preuzimanja, odnosno pisanja antičkih imena. Pravopis stoji na stajalištu kako su vlastita imena klasičnoga podrijetla toliko udomaćena u hrvatskome književnom jeziku da ih treba pisati prema izgovoru. Pravopis donosi više pravila o tome na koji se način preuzimaju vlastita imena iz klasičnih jezika. Pod pretpostavkom da se potpuno slažemo s propisima koje donosi pravopis o pisanju vlastitih imena klasičnoga podrijetla, javlja se ovaj problem: kako ta imena naglašavati? U pravopisnom su, naime, rječniku zabilježeni naglasci samo onih antičkih imena koja se navode u pravilima.

Na hrvatski je književni jezik preveden veći broj klasičnih djela iz antičke književnosti. Kako su takva djela uglavnom pisana u stihu, to je i prijevod (najčešće) načinjen u stihu, u strogo određenim metričkim oblicima. Prevoditelji su nastojali ostvariti klasične metre i u hrvatskome jeziku. Budući da je pri čitanju klasičnih metara važno pravilno naglašavati riječi, prevoditelji su stavljali na mnoge riječi naglaske. Tako ih nalazimo i na vlastitim imenima. Tu i nastaju razlike: prevoditelji nisu jednako naglašavali vlastita imena. Čitajući prijevode grčkih i rimskih klasika, možemo lako zapaziti da su u različitim prevoditelja različiti naglasci na istim vlastitim imenima. Tako npr. imamo *Kāsāndra* kod Bratoljuba Klaića, a *Kasāndra* kod Tomislava Maretića. Evo nekoliko primjera različitog akcentiranja vlastitih imena iz prijevoda B. Klaića (lijevo) i T. Maretića (desno):

Ànhiz, -iza	: Ànhiz, -iza (prema grč. Anchísēs, lat. Anchises)
Filòktet, -eta	: Filòktēt, -éta (Philoktētēs, Philoctētes)
Galatèja	: Galatėja ¹ (Galáteia, Galatēa)
Hekáta	: Hèkata (Hekátē, Hecāte)
Kaliópa	: Kaliopa (Kalliópē, Calliōpe)
Palinur, -ura	: Palinūr, -úra (Palinūros, Palinūrus)
Pentesilèja	: Pentesilėja (Penthesíleia, Penthesilēa)
Tizifóna	: Tizifona (Tisiphónē, Tisiphōne).

Da bismo mogli uočiti pravila o naglasku vlastitih imena iz klasičnih jezika, pogledajmo prvo jednosložna, a zatim višesložna imena.

I. Počnimo od jednosložnih imena, tj. od takvih imena koja su preuzeta u jednosložnom obliku.

¹ U prijevodima Kolomana Raca: Galáteja.

Kako iz pravila hrvatske ortoepije znamo, na jednosložnim riječima mogu biti samo silazni naglasci, tj. na jednosložnim ćemo imenima naći samo dugosilazni i kratkosilazni naglasak:

grč.	lat.	hrv.	
Dēlos	Dēlos	Dēl	(A)
Phoibos	Phoebus	Fēb	
—	Gāius	Gāj	
Kýros	Cýrus	Kír	
Kroĩsos	Croesus	Krêz	
Neĩlos	Nilus	Nil	
Pān	Pān	Pān	
—	Rōma	Rīm	
Chĩos	Chĩus	Hij	(B)
Krónos	—	Krôn	
Rhódos	Rhődus	Röd	
Sāmos	Sāmos	Sām	
—	Dīs	Dīs	(C)
—	Mārs	Mārs	
—	Tītus	Tīt.	

Kod jednih (A) sasvim je očigledno zašto je dugosilazni naglasak: i u grčkom i u latinskom je osnovni slog dug (dugi samoglasnik ili diftong). Kod drugih (B) i u grčkom i u latinskom obliku osnovni je slog kratak te nije sasvim jasno zašto je u hrvatskome dug. (Je li ta duljina došla analogijom ili je slog produljen stoga što je hrvatski oblik za jedan slog kraći, nego što je u grčkome, odnosno latinskom jeziku?)² Imena su s kratkosilaznim naglasakom (C) rjeđa. S jedne su strane takva kod kojih prema dugom slogu imamo u hrvatskome kratak: Mārs – Mārs, a s druge su strane takva kod kojih i na jednoj i na drugoj strani imamo kratak osnovni slog: Tītus – Tīt (takav je slučaj najrjeđi).

II. Kod dvosložnih i višesložnih imena nije tako jednostavno pronaći ključ po kome se određuje naglasak hrvatskih oblika. Da bismo mogli pretpostaviti kakav će biti naglasak na hrvatskome obliku, moramo znati ovo:

1. U hrvatskome književnom jeziku silazni naglasci (dugi i kratki) mogu stajati samo na prvome slogu, a uzlazni (dugi i kratki) mogu stajati na svakome slogu osim posljednjega.

² Napominjem da u Divkovićeveu *Latinsko-hrvatskome rječniku za škole*, 2. izd., Zagreb, 1960. s. v. »Samos« stoji akcent: Sām.

2. Latinski je naglasak ekspiratoran; ima stalno određeno mjesto: uvijek je na penultimi ili na antepenultimi. Ako je pretposljednji slog dug, on je naglašen; a ako je kratak, naglasak je na trećem slogu od kraja. (Naglasak na dugome slogu odgovara našem dugosilaznom, a na kratkome slogu našem kratkosilaznom.)

3. Nasuprot latinskome, grčki je naglasak muzikalan. Premda je ograničen na tri posljednja sloga u riječi, kod grčkoga se naglasak razlikuje intonacijom dugih slogova. Grčki akut ´ odgovara na kratkim slogovima hrvatskome kratkosilaznom ˘, a na dugim slogovima hrvatskome dugouzlaznom ˘. Grčki cirkumfleks ˘ odgovara hrvatskome dugosilaznom ˘.³

Na osnovi tih pravila trebalo bi da se osniva akcentiranje vlastitih imena iz klasičnih jezika. Međutim, nije uvijek tako.

Prije nego što navedem primjere, napomenuo bih da se u većem broju slučajeva naglasak vlastitoga imena u hrvatskome jeziku određivao prema latinskome obliku. To je i razumljivo ako uzmemo u obzir veće značenje kako rimske kulture, napose književnosti, tako i latinskoga jezika za hrvatsku kulturnu povijest. Latinski je jezik u Hrvatskoj dugo vremena uživao velik ugled i bio je službenim jezikom sve do god. 1847, iako je u ostaloj Europi već davno nestao iz službene uporabe.⁴

S obzirom na naglasak vlastita imena iz klasičnih jezika možemo podijeliti na četiri skupine.

a) Vlastita imena kod kojih je naglasak određen po pravilima o odnosu latinskoga, odnosno grčkog naglasak prema hrvatskome:

grč.	lat.	hrv.
Amphípolis	Amphípōlis	Amfípol > Âmfipol
Aristotélēs	Aristōtēles	Aristotěl > Aristòtel
Boiōtía	Boeōtía	Beōtija > Bèōtija
Kikérōn	Cicerōn-is	Cicerōn > Cicèrōn, -óna
Diónȳsos	Dionȳsus	Dioníz > Diòniz, -iza
Éphesos	Ēphēsus	Ēfez
Hiérōn	Hierōn-is	Hijerōn > Hijèrōn, -óna
Hómēros	Homērus	Homēr > Hòmēr, -éra
—	Horātȳus	Horâcije > Hòrâcije
—	Iūlius	Júlije

³ A. Musić: Gramatika grčkoga jezika, 9. izd., Zagreb, 1961. str. 6.

⁴ S druge strane ne smijemo zanemariti ni utjecaj njemačkoga jezika. Naime, velik broj vlastitih imena iz klasičnih jezika došao je do nas preko njemačkoga jezika. To se odrazilo i na akcentu. Usp. npr. njemački oblik: Andromache, Andromeda, Kassandra, Penelope ... (Navodim prema: Der Grosse Duden. Rechtschreibung, Mannheim, 1973.) U tim je riječima isto mjesto akcenta kao i u nas.

Kádmos	Cadmus	Kãdmo
—	Maecenãt-is	Mecenãt > Mecènãt, -ãta
Odyseús	—	Odisêj > Odisêj, -êja
Pátroklos	Patrôclus	Pãtroklo
Pausanías	—	Pauzaníja > Pauzàníja
Pēnelópē	Penēlôpa	Penelôpa > Penelôpa.

b) Vlastita imena kod kojih je naglasak zadržao mjesto kao u latinskome, odnosno grčkom obliku, ali je promijenio intonaciju:

grč.	lat.	hrv.
Alkínoos	Alcínôus	Alkínoj > Alkinoj
Artémíd-os	—	Artêmida > Artêmida
Athēnai	Athēnae	Atēna > Aténa
Hēsíodos	Hesíôdus	Heziôd > Heziôd
—	Iunôn-is	Junôna > Junóna
Salamín-os	Salamín-is	Salamína > Salamína.

c) Vlastita imena kod kojih je pokraćena dužina:

grč.	lat.	hrv.
Hippônaks	Hipponãct-is	Hiponãkt > Hiponãkt > Hipònakt
Leónidas	Leônidas	Leónida > Leònida
—	Nepôt-is	Nepôt > Nepôt > Nèpot
Sfsýphos	Sísýphus	Sizif > Sizif
—	Vēii	Vēji > Vēji.

d) Vlastita imena kod kojih je naglasak određen mimo navedena pravila o odnosu latinskoga, odnosno grčkog naglaska prema hrvatskome, kod kojih je naglasak određen najvjerojatnije prema analogiji:

grč.	lat.	hrv.
Dēmētēr	—	Dèmetra
Polýbios	Polýbīus	Pòlibije
Thermopýlai	Thermöpýlae	Termopíle
—	Vergílius	Vèrgilije.

Ako sada sažmemo sve izneseno o naglascima vlastitih imena iz klasičnih jezika, možemo ovako zaključiti:

I. Vlastita imena iz klasičnih jezika koja su u hrvatski književni jezik primljena u jednosložnom obliku imaju silazan naglasak: ako je osnovni slog dug -- dugosilazni naglasak:

grč. Haĩmos lat. Haemus hrv. Hêm, a ako je kratak – kratkosilazni naglasak:

grč. Mópsos lat. Mõpsus hrv. Mõps.

U praksi se najčešće susrećemo s dugosilaznim naglaskom, bez obzira na kvantitetu osnovnoga sloga u latinskome, odnosno grčkom jeziku.

II. Kod dvosložnih i višesložnih imena naglasak se određuje prema grčkome ili prema latinskom naglasku (češće prema latinskome) ovako:

a) latinski dugi naglašeni slog – hrvatski $\hat{\quad}$:

Aventĩnus – Aventĩn > Avèntĩn,

latinski kratki naglašeni slog – hrvatski $\acute{\quad}$:

Cěrěr-is – Cěrera,

grčki akut na kratkom slogu – hrvatski $\acute{\quad}$:

Kérberos – Kërber,

grčki akut na dugom slogu – hrvatski $\acute{\quad}$:

Selénē – Seléna,

grčki cirkumfleks – hrvatski $\hat{\quad}$:

Poseidõn – Posejdõn > Posèjdõn;

b) naglasak zadržava mjesto kao u latinskome, odnosno grčkom obliku, ali mijenja intonaciju:

grč. Hēródotos lat. Herödõtus hrv. Herõdot > Heròdot;

c) pokraćena je dužina (naglasak zadržava mjesto, odnosno ako je u hrvatskome silazan naglasak unutar riječi, pomiče se za jedan slog naprijed):

grč. Daĩdalos (lat. Daedãlus) hrv. Dédal > Dèdal;

d) naglasak se na hrvatskome obliku određuje bez obzira na gore iznesena pravila, najvjerojatnije prema analogiji:

grč. Eukleĩdēs lat. Euclĩdes hrv. Ěuklid.

Kao što opće imenice iz klasičnih jezika koje i danas ulaze u naš jezik – bilo iz klasičnih ili preko modernih jezika – trebamo prilagoditi duhu hrvatskoga književnog jezika i prihvaćati ih u obliku kakav je u nas uobičajen, tako treba postupati i s vlastitim imenima iz grčkoga i latinskog jezika. Na žalost, često primamo klasična imena u onome obliku kakav je u jeziku posredniku. Preko engleskoga dopro je do nas oblik *Apollo*, naziv za američki svemirski brod, iako je u nas već odavno udomaćen oblik *Apolon*. Istim je putem došla i riječ *Mercury*, koja se kod nas počela izgovarati kao *Mèrkjuri*. Kao što trebamo pripaziti u kojem obliku preuzimamo vlastito ime iz klasičnih jezika, moramo pripaziti i na naglasak. Pri preuzimanju vlastitih imena, tj. pri određivanju naglaska na hrvatskome obliku treba se držati pravila

o prilagođivanju grčkih i latinskih naglasaka hrvatskim (pravila I. i II. a, b, c, d). U drugoj bi točki trebalo dati prednost pravilima iznesenim pod a) i pod b), pravilom pod c) koristiti se rjeđe, a pravilom pod d) samo u izuzetnim slučajevima.

PITANJA I ODGOVORI

O PISANJU IMENA JEDNE OSNOVNE ŠKOLE

Svojedobno je uredništvo Jezika primilo dopis jedne osnovne škole u kojem mole za savjet kako treba pisati ime njihove radne organizacije jer, kažu, uskoro donose svoj statut, pa bi željeli da u tom dokumentu bude točno napisano ime škole. U dopisu stoji da se njihovi nastavnici kolebaju između četiriju mogućnosti:

Osnovna škola »Narodni heroji« + (ime mjesta)

Osnovna škola »Narodnih heroja«

Osnovna škola Narodnih heroja

Osnovna škola narodnih heroja.

Vjerujući da bi naš odgovor mogao biti zanimljiv i drugim školama, obrazložiti ćemo ga.

U pravopisnim se priručnicima nalazio i nalazi se propis da se kod složenih imena velikim početnim slovom piše prva riječ ime-

na neke radne organizacije, tvornice, poduzeća, ustanove, društva i javnih skupova (npr. kongresa i konferencija), a od ostalih riječi tih imena samo one koje su same po sebi vlastito ime. Uz takvu se pravopisnu odredbu nalaze obično ilustrativni primjeri kao *Tvornica računskih strojeva*, *Tvornica obuće »Kraš«*, *Gimnazija Antuna Gustava Matoša* i slično. Vjerujem da se u pisanju navedenih primjera nitko ne bi prevario.

Polazeći, dakle, od te spoznaje, možemo poći korak dalje te zamijeniti riječi »gimnazija« ili »tvornica obuće« s »osnovna škola« i napisati: *Osnovna škola Antuna Gustava Matoša* ili *Osnovna škola »Antun Gustav Matoš«*. Ako učinimo još jedan korak i sve što smo rekli primijenimo na ime škole koja želi čuvati spomen na naše narodne heroje, onda možemo zaključiti da je ispravno pisati npr.: *Osnovna škola narodnih heroja, Zagreb* ili *Osnovna škola »Narodni heroji«, Zagreb.*

Milan Moguš

OSVRTI

OBLICI GLAGOLA bdjēti

Prije nego što nastavite čitati ovaj članak, odgovorite sami sebi kakav je prezent toga glagola.

Kad bismo o tome napravili anketu među govornicima hrvatskoga književnog jezika, sigurno bi velika većina odgovorila:

bdjēm, bdjēš, bdjē,
bdjēmo, bdjēte, bdjju.

Međutim priručnici ili donose samo
bdim, bdiš, bdi,
bdimo, bdite, bde

ili uz njih dopuštaju, katkada i nevoljko, *bdijēm, bdijēš*... Tako T. Maretić u Jezič-